

Remissvar över betänkandet Kultursamhället – utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun (SOU 2023:58)

Sammanfattning – bibliotekssamverkan är mer än kultursamverkan

Föreningen för regional biblioteksverksamhet, FRB, tycker att det är positivt att flexibiliteten ökar när det gäller statens stöd till regional kulturverksamhet, till exempel genom att hinder för samarbete över länsgränserna tas bort.

FRB ställer sig frågande inför den nya indelningen av konst- och kulturområden där biblioteken separeras från det läsfrämjande arbetet så som författningsförslaget kan uppfattas i 5§. FRB vill betona att biblioteksverksamhet skiljer sig från många andra verksamheter inom kultursamverkansmodellen. Vår utgångspunkt är att biblioteksfrågan är mer än kulturpolitik och berör därför många olika politikområden varav utbildningspolitik är det andra stora området. En justerad kultursamverkansmodell får inte vara enda svaret på statens insatser för en biblioteksutveckling, då en rad viktiga frågor inom biblioteksområdet kräver ytterligare lösningar. Exempelvis saknas nationella licenser för att det digitaliserade kulturarvet ska bli tillgängligt även utanför storstäderna.

Om det ska vara möjligt att tillhandahålla en kraftfull biblioteksverksamhet över hela landet behöver den nationella nivån tillhandahålla system och lösningar som frigör resurser. FRB lyfter i det följande områden som på olika sätt berör samverkansfrågor men som kräver mer arbete än förslagen i Kultursamhället.

Om den nya indelningen av konst- och kulturområden i författningsförslaget

FRB ställer sig undrande inför den nya indelningen av konst- och kulturområden där biblioteken separeras från det läsfrämjande arbetet enligt författningsförslaget i 5§, där "arkiv, bibliotek, museer" är ett område och "litteratur och läsfrämjande" utgör ett annat. Den regionala biblioteksverksamheten har självklart beröringspunkter med arkiv och museer, men skiljer sig markant från dessa genom att inte vara en publik verksamhet med egen byggnad och samlingar.

I Bibliotekslagen (SFS 2013:801) framgår i 7§ att folkbiblioteken ska främja läsning och litteratur. Den regionala nivån ska arbeta med verksamhetsutveckling riktat till folkbiblioteken. Det läsfrämjande uppdraget är därmed ett tydligt uppdrag till den regionala såväl som den kommunala biblioteksverksamheten. En tänkbar väg är att ha en punkt "arkiv, bibliotek, museer" och en annan punkt för "litteratur" då det konstområdet är bredare än enbart bibliotekens uppdrag. Det läsfrämjande arbetet finns redan lagreglerat i bibliotekens uppdrag.

Nationella biblioteksstrategin

I april 2022 presenterade regeringen en nationell biblioteksstrategi för åren 2022–2025. Strategin ger en överblick över de utmaningar som biblioteksväsendet står inför och de utvecklingsbehov som finns. Regeringen identifierar tre fokusområden som är viktiga för biblioteksverksamhetens kvalitet och utveckling:

- Ett biblioteksväsende som är tillgängligt och relevant för alla.
- Ett biblioteksväsende som bidrar till och följer samhällets utveckling.
- En välfungerande nationell infrastruktur för biblioteksväsendet.

De tre områdena har i olika grad kopplingar till de frågor som tas upp i Kultursamhället – utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun (SOU 2023:58). Det är anmärkningsvärt att den nationella biblioteksstrategin inte tas upp i Kultursamhället. Hur ska en kraftfull samverkan bli verklighet inom biblioteksområdet där flera olika myndigheter har olika uppdrag, och hur ska biblioteksverksamheterna förhålla sig till styrande dokument som inte alltid är samordnade? Förutom kulturplaner finns till exempel lagstadgade biblioteksplaner att ta hänsyn till.

Digitalisering

En nationell infrastruktur för allmänhetens tillgång till digitala bibliotekstjänster behöver utvecklas. I brist på nationella lösningar har regioner och kommuner tvingats finna egna samverkansformer. Det skulle uppstå än mer kraft och resurser skulle frigöras om frågan hanterades på nationell nivå. Först när en nationell infrastruktur finns på plats kan digitaliseringen på allvar samspela med fysiska tjänster till en effektiv och innovativ helhet, där hänsyn tas till människors olika behov och förutsättningar för att ta till sig information och vara delaktiga i samhällets utveckling.

Biblioteksbesökarna funderar inte över huvudmannaskapet i första hand. En distansstuderande högskolestudent går till sitt närmaste folkbibliotek för att få hjälp med sina studier. Digitaliseringen har öppnat nya möjligheter men det saknas nationella licenser så att det digitaliserade kulturarvet blir tillgängligt även utanför storstäderna.

En nationell infrastruktur innebär inte att staten ska stå för alla mediekostnader men den digitala bokhyllan (IT-system för lagring och distribution) ska inte behöva uppfinnas lokalt i varje kommun eller region. Den nationella bibliotekskatalogen Libris var en viktig satsning på datateknik när Libris kom för 50 år sedan. På samma sätt behöver visionen för Libris anpassas till 2030-talet.

Medieförsörjning

Ett nationellt initiativ behövs för en total översyn av villkoren för folkbibliotekens medieförsörjning. Här behöver allmänhetens tillgång till medier oavsett format stå i centrum. Aspekter som nationell infrastruktur för e-tjänster, fjärrlån och transporter bör belysas. Ett förslag behöver tas fram som tar ställning till behov av förändrad lagstiftning, förändrade litteraturstöd och som även innehåller förtydligande kring hur ansvaret för medieförsörjningen till allmänheten bör fördelas lokalt, regionalt och nationellt.

Samverkan

I avsnitt 9.2 *Villkor för fördelning av statsbidrag* beskrivs bland annat statliga myndigheters ansvar och det hänvisas till hur bibliotekslagen är utformad: *Detta stadgande liknar motsvarande bestämmelser på vissa andra områden, till exempel vad som sägs om i 18 § bibliotekslagen (2013:801) om att en myndighet som regeringen bestämmer ska ha en nationell överblick över och främja samverkan inom det allmänna biblioteksväsendet.* (sid 212)

Biblioteksmyndigheternas samverkan behöver stärkas. Här bör regeringen överväga att utse en myndighet med samlat nationellt ansvar för hela folkbibliotekssektorn. Myndigheten bör också ansvara för att relevant samverkan sker med övriga offentligt finansierade bibliotek. Den nationella nivån behöver ha ett strukturerat och organiserat utbyte med folkbiblioteken för att säkra att de insatser som görs är relevanta och utgår ifrån användarnas behov. Vi ser det som en risk där en myndighet enligt bibliotekslagen ska ha ett samlat ansvar för hela biblioteksområdet och en annan myndighet ska ha ansvar för samverkan.

Ett aktuellt exempel på det splittrade läget är när Kulturrådet i sin rapport till regeringen "Folkbibliotekens behov av statliga stöd" (december 2023) skriver: *I dialogerna pekar aktörer på lokal, regional och nationell nivå på vikten av att staten bidrar till en mer likvärdig tillgång till digitala bibliotekstjänster för alla i Sverige, framför allt riktade mot bibliotekens prioriterade målgrupper. Medieförsörjning och tillgång till olika fysiska och digitala medier, är ett kärnuppdrag för alla folkbibliotek. Det behövs ett ökat statligt stöd för att stärka den gemensamma nationella infrastrukturen och de gemensamma digitala tjänsterna för folkbibliotek. För dessa områden hänvisar Kulturrådet till KB:s uppdrag Stärkt samverkan, som har i uppdrag att ta fram förslag på former för stärkt samverkan inom det allmänna biblioteksväsendet och att bidra till den långsiktiga utvecklingen för vissa nationella digitala bibliotekstjänster för prioriterade målgrupper.*

Trots att Kulturrådet hade i uppdrag att titta på folkbibliotekens behov av statliga stöd, och det i de dialoger som Kulturrådet genomfört är tydligt att det krävs att staten bidrar mer aktivt i infrastrukturfrågor, hänvisar Kulturrådet till Kungliga bibliotekets uppdrag.

Om kulturpåsar och borttagandet av riktade statliga stöd på kulturområdet

Utredningen föreslår "kulturpåsar", egentligen mer generaliserade statsbidrag om än riktade mot kultur. Generellt är det en god hållning som skulle kunna få värdefull effekt gällande minskad administrativ resursåtgång. Specifikt för biblioteksområdet ska det dock hållas i åtanke att riktade statliga satsningar i många fall har varit mycket viktiga för det lokala utvecklingsarbetet. Genom dessa satsningar har tid och kraft frigjorts på de lokala biblioteken, som tveklöst är kommunernas största kulturverksamhet. I Kulturrådets rapport "Folkbibliotekens framtida behov av statliga stöd (2023-12-01 KUR 2023/4305) slår de fast att genom arbetet med rapporten har Kulturrådet fått en grundad förståelse för att det behövs riktade statliga stöd till folkbiblioteken och en av Kulturrådets viktigaste rekommendationer till regeringen blir att ge statliga medel för riktade permanenta utvecklingsstöd för bibliotek.

Vi anser därför att förslaget behöver utredas ytterligare för att säkerställa både likvärdighet, utveckling och stöd.

FRB, Föreningen för regional biblioteksverksamhet ser det nödvändigt med fortsatt samverkan både inom och utanför de områden som lyfts fram i Kultursamhället om folkbiblioteken ska utvecklas och invånarna över hela landet därigenom ha en mer likvärdig tillgång till medier och information.

Remissvaret är beslutat vid FRBs medlemsmöte den 21 mars 2024. Vid mötet meddelade några medlemmar att de ej deltar i beslutet med hänvisning till regional praxis.

Joanna Holden
Ordförande